

Informace

Alternativní metody výuky

Praha, prosinec 2014

Úvod

Ve dnech od 22. října 2014 do 3. listopadu 2014 proběhlo na žádost ministra školství, mládeže a tělovýchovy inspekční elektronické zjišťování České školní inspekce zaměřené na alternativní metody výuky. Zjišťování bylo provedeno v souladu s § 174 odst. 2 písm. a) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Šetření bylo realizováno v podobě on-line elektronického dotazníku, který vyplňovali ředitelé škol.

Celkově bylo osloveno 4 077 škol, z toho na šetření odpovědělo 3 408 škol, návratnost tak činila 83,6 %. Ze šetření byly vyloučeny školy při zdravotnickém zařízení a školy, které nemají 1. stupeň.

Tabulka č. 1 Přehled zapojených škol podle zřizovatele

Zřizovatel	osloveno	odpovědělo	návratnost (v %)
obec	3 623	3 031	83,7
kraj	268	237	88,4
státní správa (MŠMT)	32	24	75,0
soukromník	113	87	77,0
církev	41	29	70,7
celkem	4 077	3 408	83,6

V analyzovaném souboru tvořily nejvyšší podíl školy, které zřizují obce (88,9 %), 7 % škol bylo krajských, 2,6 % soukromých a 0,9 % církevních a 0,7 % bylo zřizováno MŠMT. Častěji odpovídali na šetření ředitelé škol zřizovaných kraji, v menší míře pak ředitelé škol zřizovaných církvemi.

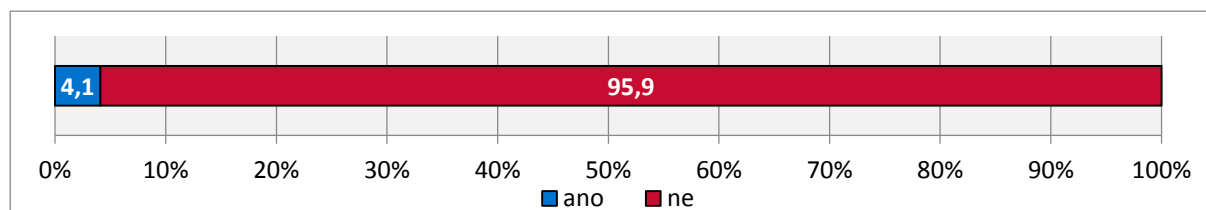
Nejvíce škol zapojených do šetření pocházelo ze Středočeského, Jihomoravského a Moravskoslezského kraje, nejméně naopak z Karlovarského a Libereckého kraje. Nejvyšší návratnost byla zaznamenána v Olomouckém kraji, nejmenší v kraji Libereckém.

1 Zjištění

1.1 Písmo Comenia Script

Na úvod dotazníku bylo zjišťováno, zda škola vyučuje psaní písmem Comenia Script (tzv. nevázaným písmem). Pokud ano, měli ředitelé školy upřesnit, o jaký druh písma Comenia Script se jedná, jak dlouho je ve škole toto písmo vyučováno, a zda se současně vyučuje také vázané písmo. Následně měli ředitelé uvést, jaké má škola s písmem Comenia Script zkušenosti a upřesnit důvody tohoto hodnocení.

Graf č. 1 Výuka písma Comenia Script (podíl* v %)

* Základem pro výpočet podílu je 3 337 škol - jedná se o počet škol z 3 408, které odpověděly na tuto otázku.

Z celkového počtu 3 337 škol vyučuje písmo Comenia Script 137 škol (tj. 4,1 %). Přehled těchto škol podle kraje a zřizovatele zobrazuje následující tabulka.

Tabulka č. 2 Počet škol, které využívají písmo Comenia Script podle kraje a zřizovatele

Kraj	počet škol	podíl (v %)
Praha	16	8,1
Středočeský	17	4,1
Jihočeský	12	5,5
Plzeňský	2	1,2
Karlovarský	1	1,1
Ústecký	17	7,2
Liberecký	11	7,1
Královéhradecký	8	3,6
Pardubický	11	5,3
Vysočina	7	3,4
Jihomoravský	6	1,6
Olomoucký	5	1,9
Zlínský	6	2,7
Moravskoslezský	18	5,0
Zřizovatel	počet škol	podíl (v %)
obec	109	3,7
kraj	11	4,7
státní správa (MŠMT)	2	9,1
soukromník	12	14,1
církev	3	11,1
celkem	137	4,1

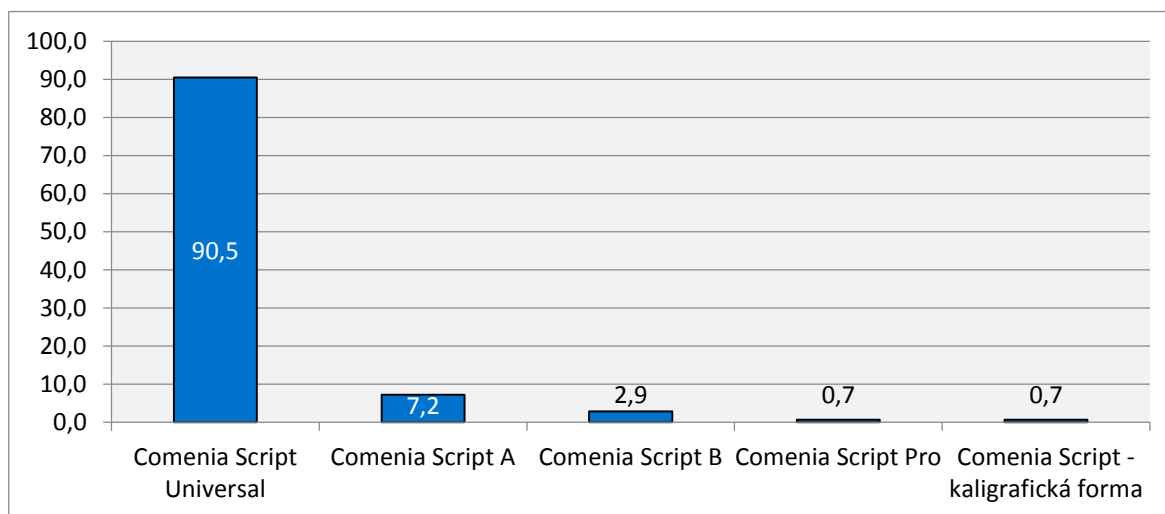
Následující otázky v části 1.1 upřesňující využití písma Comenia Script a zkušenosti s tímto písmem se tak vztahují pouze k těmto 137 školám.

Písmo Comenia Script má různé řezy. Řez *Comenia Script Universal*, který byl využit v pokusném ověřování MŠMT, kombinuje prvky řezů *Comenia Script A* a *Comenia Script B*. Má jednoduché volné dřívky a výběhové spojovací tahy. *Comenia Script A* má nejen výběhové spojovací tahy, ale také serify (zakončení horních dřívků v začátcích tahu). Oproti tomu řez *Comenia Script B* neobsahuje ani spojovací tahy, ani serify. Jedná se tak o nejjednodušší variantu, která je podobná tiskacímu písmu a je určena především dysgrafickým žákům. *Comenia Script kaligrafická forma* rozvíjí řez *Comenia Script A* a to zvýrazněním serifů u písmen nebo volbou jiného psacího nástroje (ploché seříznuté pero). *Comenia Script Pro* se vyznačuje částečným napojováním podobně jako *Comenia Script A*.¹

Nejvyšší počet škol využívá dle výpovědi ředitelů písmo *Comenia Script Universal* (90,5 % škol). Využití písma *Comenia Script A* uvedlo 7,2 % škol. Ostatní druhy písma Comenia Script jsou využívány spíše výjimečně (viz graf č. 2). Některé školy uvedly využití více druhů písma Comenia Script současně.

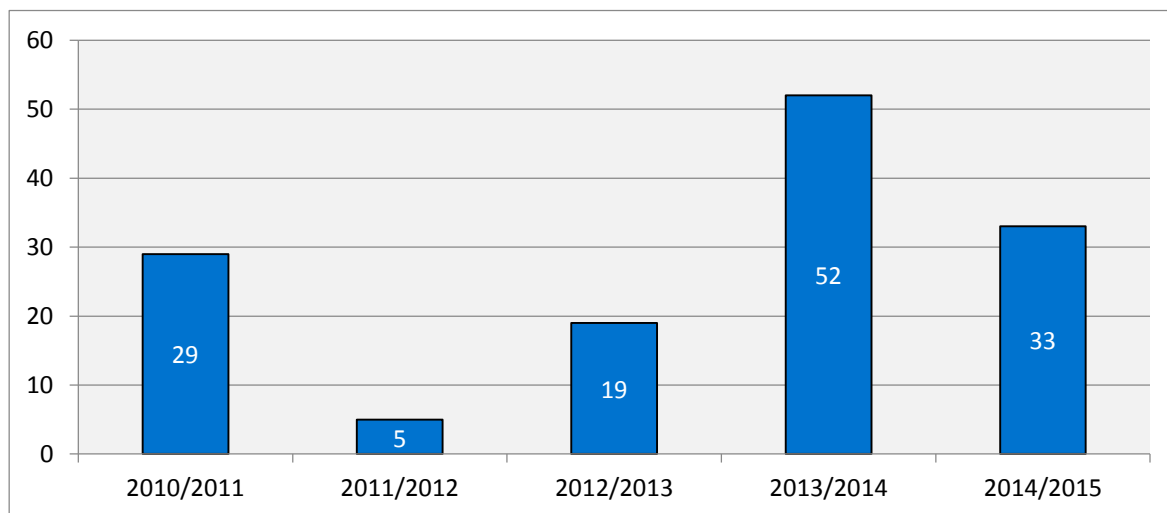
¹ Lencová, R. *Comenia Script*. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo/comenia_script_pismo_text [cit. 28-11-2014]

Graf č. 2 Druh písma Comenia Script (podíl škol v %)

Dále bylo zjišťováno, od jakého školního roku je toto písmo vyučováno. Z nabídky bylo možné zvolit rok 2010/2011 až po současný školní rok 2014/2015. Důvodem této nabídky byla skutečnost, že již ve školním roce 2010/2011 se školy mohly zapojit do pokusného ověřování písma Comenia Script. Pokusné ověřování probíhalo do 30. června 2012 v 33 školách. Závěrečná zpráva, na jejímž základě MŠMT doporučuje, aby písmo Comenia Script bylo alternativou k běžně užívané psací abecedě, byla vydána v prosinci 2012. Nejvyšší počet škol tak začal vyučovat písmo Comenia Script hned v následujícím školním roce 2013/2014 (52 škol, tj. 38 %). Necelá čtvrtina škol (33 škol), které písmo Comenia Script vyučují, jej zavedla teprve v tomto školním roce, naopak pátým rokem písmo Comenia Script vyučuje 29 škol (tj. 21,2 %).

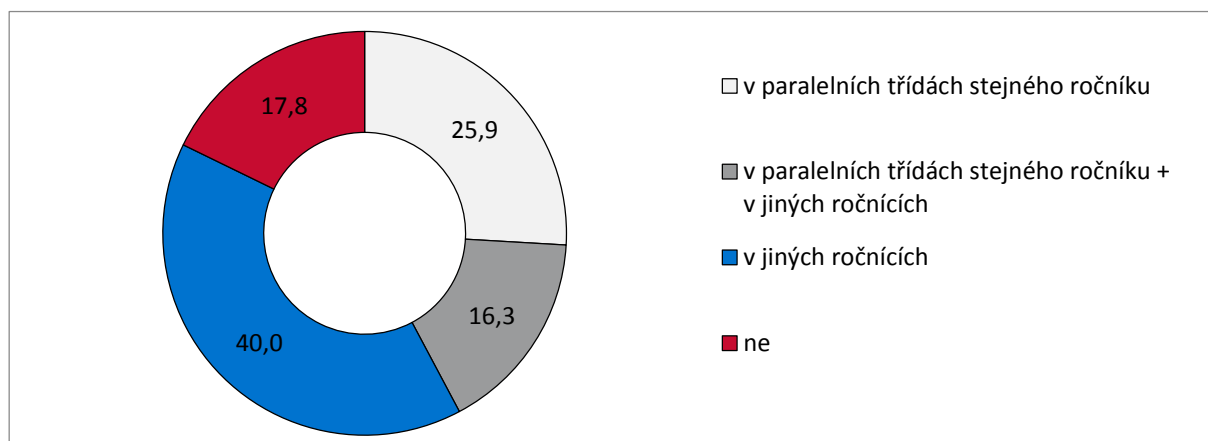
Graf č. 3 Školní rok, kdy byla zahájena výuka písma Comenia Script (počet škol²)

Na otázku, zda škola vyučuje psaní v jiných třídách/ročnících 1. období 1. stupně klasickým vázaným písmem, odpověděly kladně ohledně výuky v jiných ročnících dvě pětiny škol, které využívají písmo Comenia Script. Přibližně čtvrtina škol vyučuje klasické písmo v paralelních třídách stejného ročníku, ve kterém je vyučováno písmo Comenia Script. V paralelních třídách stejného ročníku i v jiných ročnících využívá klasické vázané písmo 16,3 % škol.

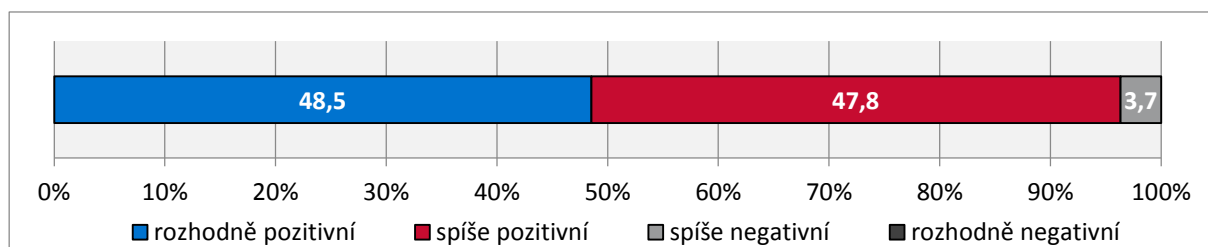
² Jedna škola uvedla dva různé školní roky.

Graf č. 4 Výuka klasického vázaného písma (v %)

Celkově 82,2 % škol tak vyučuje psaní písmem Comenia Script současně s vázaným písmem v jiných třídách či ročnících a 17,8 % škol vyučuje pouze psaní písmem Comenia Script.

Graf č. 5 Zkušenosti s výukou písma Comenia Script (v %)

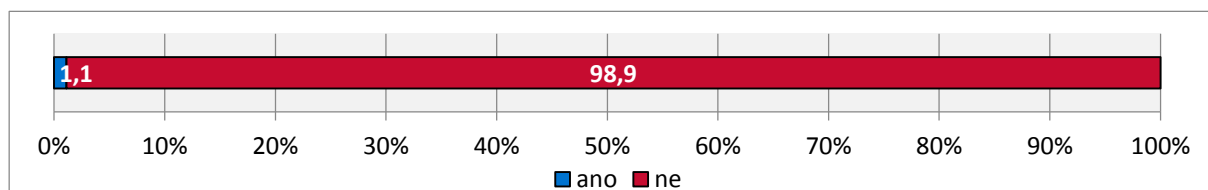
Necelá polovina škol (48,5 %), které využívají písmo Comenia Script, vypověděla, že má rozhodně pozitivní zkušenosti s jeho výukou. Podobný podíl škol (47,8 %) uvedl spíše pozitivní zkušenosti. Nejčastějšími důvody pozitivního hodnocení byla jednoduchost pro psaní, rychlejší psaní i zapamatování písmen, čitelnost a úhlednost písma, výhodnost písma pro žáky se SVP a rychlejší nástup čtení.

Pouze 3,7 % škol uvedlo spíše negativní zkušenosti s písmem Comenia Script. Jednalo se o omezení rozvoje drobné motoriky, horší zvládání tvarů písmen žáky a nerozlišování mezer mezi slovy. Zmíněny byly také organizační problémy a využití odlišných učebnic při spojování tříd nebo skupin, kde se část žáků učí psát klasickým písmem, nebo při přestupu žáka.

1.2 Písmo NNS Script

Dále byly školy požádány, aby uvedly, zda vyučují psaní písmem NNS Script, tj. tiskacím písmem (od nakladatelství Nová škola, s.r.o.). Vzhledem k tomu, že toto písmo může být vyučováno teprve od školního roku 2014/2015 (doložka MŠMT byla udělena v červenci 2014), byla sada otázek oproti písmu Comenia Script zkrácena.

Graf č. 6 Výuka písma NNS (podíl* v %)

* Základem pro výpočet podílu je 3 335 škol - jedná se o počet škol z 3 408, které odpověděly na tuto otázku.

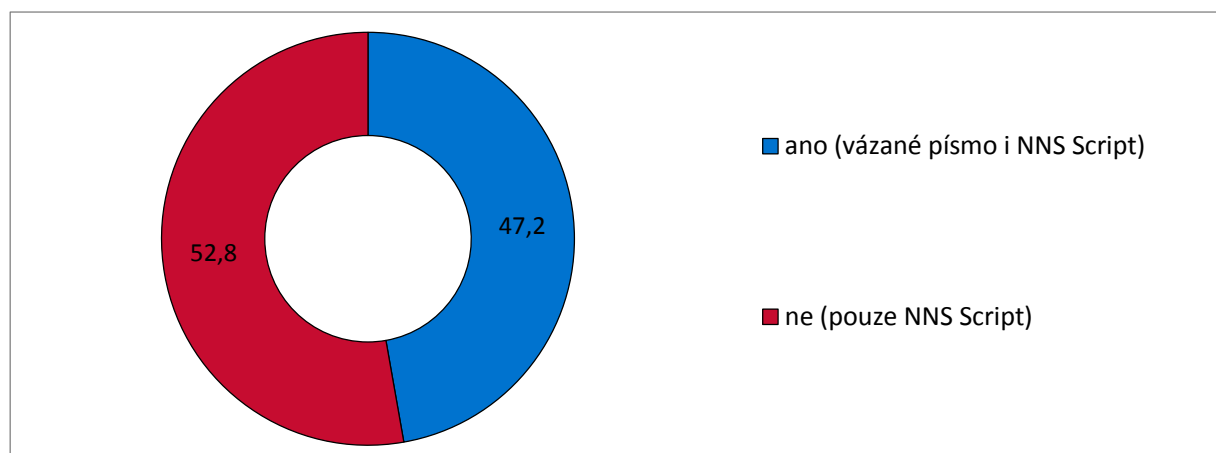
Z celkového počtu dotázaných škol odpovědělo na tuto otázku 3 335, z toho vyučuje písmo NNS Script 37 škol (tj. 1,1 %). Přehled těchto škol podle kraje a zřizovatele zobrazuje následující tabulka.

Tabulka č. 3 Počet škol, které využívají písmo NNS Script podle kraje a zřizovatele

Kraj	počet škol
Praha	3
Středočeský	7
Jihočeský	4
Plzeňský	0
Karlovarský	0
Ústecký	3
Liberecký	5
Královéhradecký	2
Pardubický	4
Vysočina	2
Jihomoravský	2
Olomoucký	1
Zlínský	2
Moravskoslezský	2
Zřizovatel	počet škol
obec	22
kraj	7
státní správa (MŠMT)	0
soukromník	7
církev	1
celkem	37

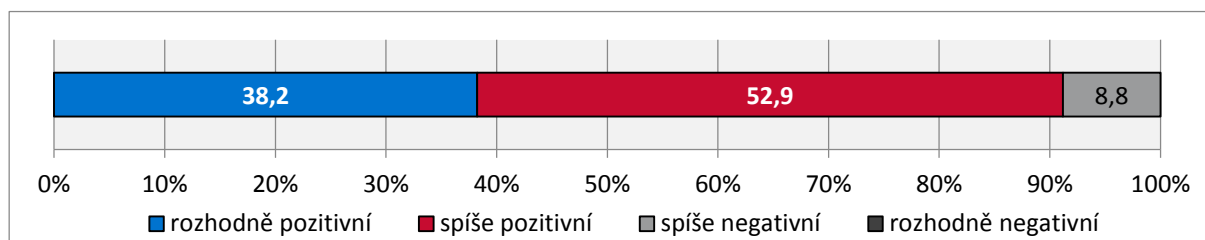
Následující otázky v části 2.1, upřesňující využití písma NNS Script a zkušenosti s tímto písmem, se tak vztahují pouze k těmto 37 školám.

Graf č. 7 Výuka klasického vázaného písma (v %)

Klasickým vázaným písmem vyučuje psaní v jiných paralelních třídách 1. ročníku necelá polovina škol (47,2 %), které vyučují psaní písmem NNS Script. Naopak psaní pouze písmem NNS Script vyučuje 52,8 % škol, z toho 8,3 % ve všech paralelních třídách (zbylý podíl škol paralelní třídy nemá).

Graf č. 8 Zkušenosti s výukou písma NNS Script (v %)

Při hodnocení písma NNS Script ředitelé škol převažovaly spíše pozitivní zkušenosti (52,9 %). Pro rozhodně pozitivní zkušenosti se vyslovilo 38,2 % ředitelů. Mezi pozitivními zkušenostmi bylo nejčastěji zmiňováno, že písmo NNS Script je vhodnější pro žáky se SVP, je pro ně snazší a lépe navazuje na výuku čtení. Spíše negativní zkušenosti uvedlo 8,8 % škol. Negativní hodnocení poukazovalo na složitost tvarů písmen, nečitelnost a organizační problémy, kdy se toto písmo na základě žádosti rodičů učí jen polovina třídy.

1.3 Metody čtení

Ředitelé byli v rámci inspekčního elektronického zjišťování taktéž dotazováni, jaké metody jsou v jejich škole využívány při výuce čtení. Na výběr měli klasickou analyticko-syntetickou (slabikovací) metodu, která je v České republice nejužívanější, kombinuje analytický postup rozkládání slov na slabiky a hlásky a syntézu, při které žák spojuje písmena do slabik a slov. Další metodou je metoda genetická (hlásková), která se od první uvedené metody liší v tom, že se slova rozkládají rovnou na hlásky. Žák si každé písmeno propojuje s odpovídající hláskou, čímž se urychluje proces čtení, kdy se přečte celé slovo naráz, ne po slabikách. Metoda splývavého čtení spadá spíše do oblasti inkluzivního vzdělávání a je založena na individuálním přístupu. Dbá se na pečlivé vyslovování, intonaci hlasu, mimiku i dramatický prožitek. Žáci, kteří se učí číst touto metodou, se nejprve učí písmena izolovaně, každé písmeno si dokonale osvojí a až následně se učí číst celá slova s porozuměním. Jednou z alternativních metod je i globální čtení. Tato metoda vychází z celých vět nebo slov, zachovává je tak dlouho, dokud žák sám nedojde vlastním vývojem k jejich rozboru. Tento přístup je vhodný i pro mentálně retardované žáky či neslyšící. Motorické čtení je vhodné při výuce prvopočátečního čtení a pro reedukaci dyslexie. Je založeno na cvičení spolupráce levé a pravé hemisféry mozku, při čtení je procvičována plynulost očních pohybů, zrakové vnímání i koordinace pohybů. Při Foucambertově metodě se vychází z obsahu čteného textu, zdůrazňuje se aktivita žáka při práci s textem a spoluvytváření obsahu.

Pokud se ve školách využívají jiné metody výuky čtení, mohli ředitelé uvést jinou metodu.

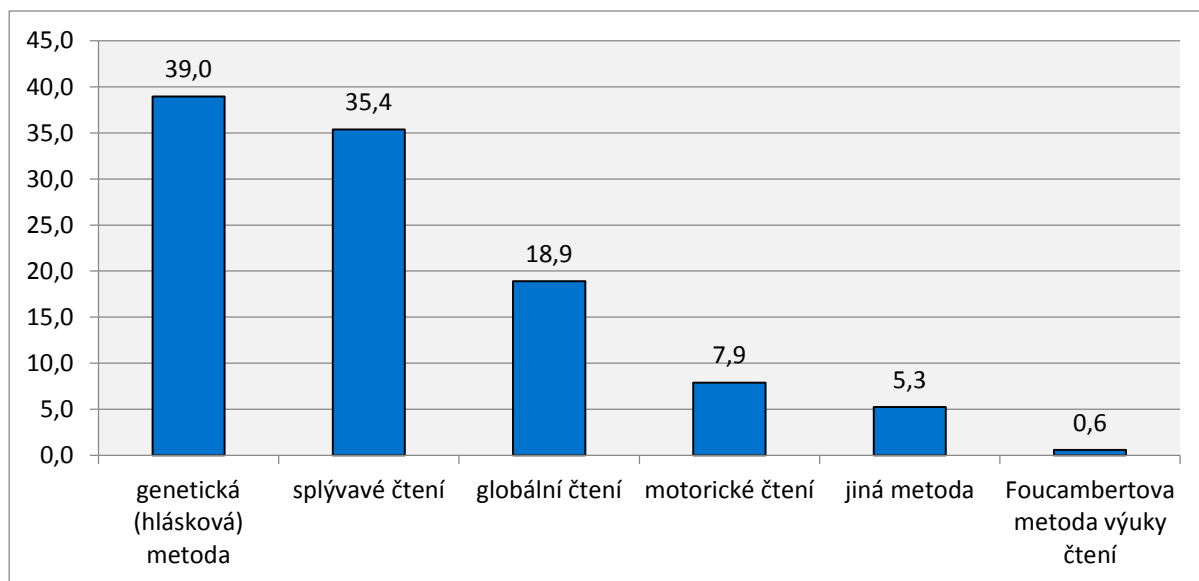
Celkem se vyjádřilo 3 390 ředitelů alespoň k jedné z uvedených metod čtení. Tito ředitelé dále upřesnili, zda danou metodu využívají ve všech ročnících 1. stupně, v některých celých ročnících 1. stupně, v některých třídách 1. stupně či nevyžívají.

Tabulka č. 4 Vyučované metody čtení (v %)

Metoda	ve všech ročnících 1. stupně	v některých celých ročnících 1. stupně	v některých třídách 1. stupně	nevyužívám e	počet škol, které využívají metodu ³
Analyticko-syntetická (slabikovací) metoda	77,0	9,0	9,3	4,7	3 009
Genetická (hlásková) metoda	13,6	9,3	16,1	61,0	938
Splývavé čtení	10,9	9,1	15,4	64,6	811
Globální čtení	5,1	3,3	10,5	81,1	401
Motorické čtení	1,9	1,8	4,3	92,1	161
Foucambertova metoda výuky čtení	0,2	0	0,3	99,4	12
Jiná metoda	1,9	0,6	2,8	94,7	105

Z tabulky č. 5 je patrné, že nejčastěji vyučovanou metodou čtení zůstává klasická analyticko-syntetická (slabikovací metoda). Jejím prostřednictvím učí číst své žáky téměř všechny školy, z toho přibližně ve třech čtvrtinách touto metodou učí ve všech ročnících prvního stupně.

Graf č. 9 Podíl škol s alternativními metodami výuky čtení (v %)

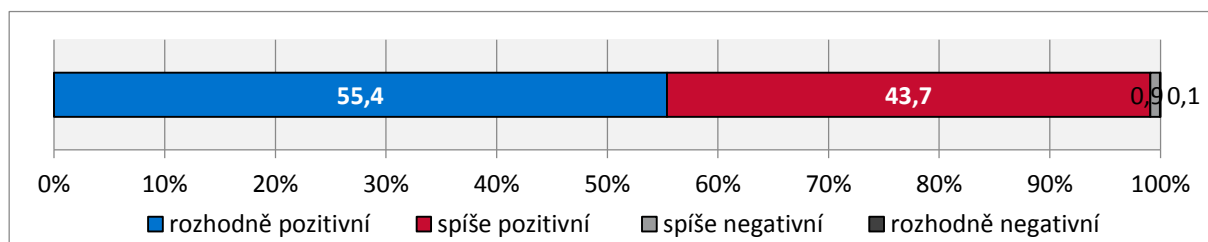
Alternativní metody jsou často využívány jako doplněk k této metodě. Z těchto metod se ukázala být nejoblíbenější genetická (hlásková) metoda, alespoň v jedné třídě 1. stupně jí učí čtení 39 % škol. Splývavé čtení se učí v 35,4 % škol a 18,9 % škol zavedlo i globální čtení. Spíše okrajově se zavádí motorické čtení, Foucambertova metoda výuky čtení nebo jiné alternativy.

Téměř všechny školy byly se svými metodami spokojeny. Částečně nebo zcela negativní zkušenosti s uvedenými metodami čtení mělo pouhé 1 % všech škol, které se zúčastnily zjišťování.

³ Jedná se o počet škol, které uvedly jednu ze tří odpovědí (ve všech ročnících 1. stupně, v některých celých ročnících 1. stupně, v některých třídách 1. stupně), tj. bez odpovědi „nevyužíváme“.

Graf č. 10 Zkušenosti s metodami čtení (v %)

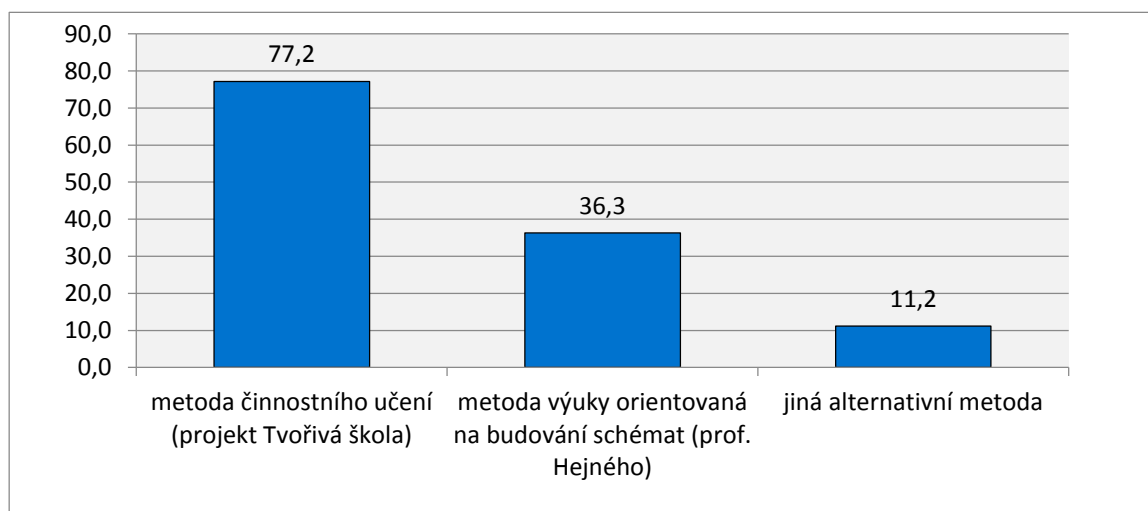
Spokojenost s metodami často vycházela ze skutečnosti, že metody jsou již osvědčené a léty praxe ověřené. Školy také často uváděly, že metody a jejich kombinace jim umožňují ke svým žákům přistupovat individuálně a mohou pro ně vybírat metodu, která nejvíce vyhovuje jejich potřebám a se kterou dělají velké pokroky. To se týkalo i žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, u kterých se některé metody jeví jako vhodnější. Pozitivní zkušenosti s metodami byly zdůvodňovány i tím, že se žáci naučí číst rychle, což je pak pro ně velkou motivací k dalšímu čtení, mají aktivnější přístup a o samotné čtení se více zajímají. Metody byly pozitivně hodnoceny i z hlediska jejich možností naučit žáky dobře porozumět čtenému textu, s textem dále pracovat a rozvoji čtenářské gramotnosti u žáků.

Nedostatky použitých metod spočívaly zejména v tom, že nemusely vyhovovat všem žákům, v několika případech bylo zaznamenáno dvojité čtení a někdy byla překážkou k zavádění alternativních metod nedůvěra nebo nesouhlasné stanovisko rodičů.

1.4 Alternativní metody využívané při výuce matematiky

Zjišťovány byly i alternativní metody využívané při výuce matematiky. Z ředitelů, kteří odpověděli na elektronické zjišťování, 61,7 % (tj. 2 103) uvedlo, že alternativní metody výuky matematiky nebo alespoň prvky těchto metod ve své škole uplatňují. Následující text se vztahuje k tomuto počtu škol.

Graf č. 11 Alternativní metody výuky matematiky (v %)

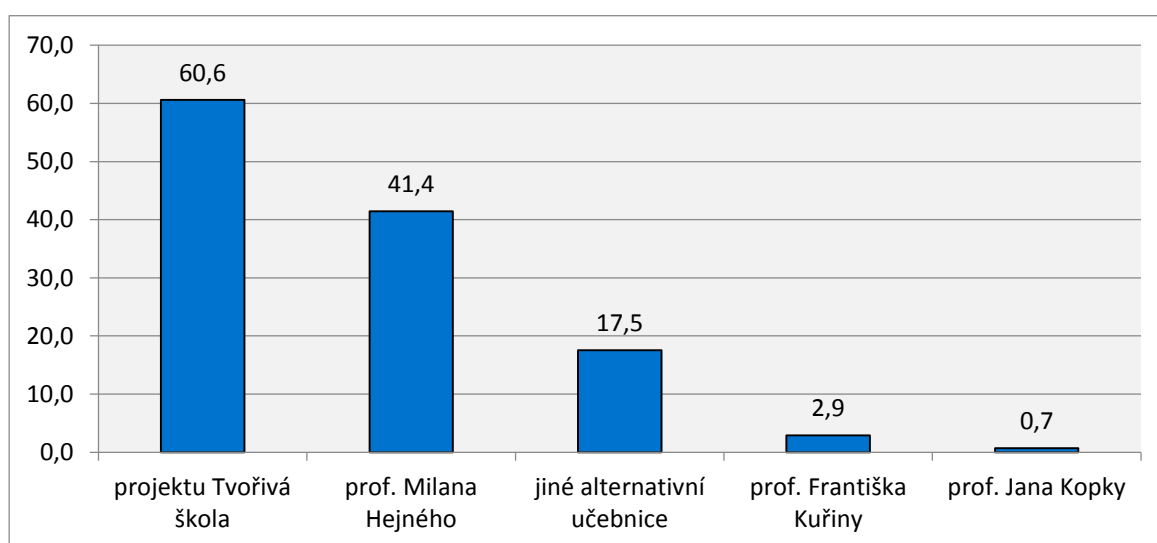
Více než tři čtvrtiny škol, ve kterých se vyučuje matematika alternativními metodami, nebo se alespoň využívají prvky těchto alternativních metod, aplikují metodu činnostního učení (z projektu Tvořivá škola), která umožňuje efektivní rozvoj tvořivosti a u žáků podporuje logické myšlení a prohlubování emoční inteligence. Přes třetinu škol pak uplatňuje metodu výuky orientovanou na budování schémat (metoda prof. Hejného), která je založena na 12 základních principech, které jsou uspořádány tak, aby žák byl schopen matematiku objevovat

sám. Jedná se o budování schémat, práci v prostředcích, prolínání témat, rozvoj osobnosti, skutečnou motivaci, reálné zkušenosti, radost z matematiky, vlastní poznatek, roli učitele, práci s chybou, přiměřené výzvy a podporu spolupráce žáků⁴. V desetině škol se při výuce matematiky využívá jiná alternativní metoda nebo jejich prvky, což bylo zejména u škol, kde se vyučuje pedagogikou Montessori nebo dle waldorfských pedagogických zásad.

Školy mezi jinými alternativními metodami uváděly také problémovou metodu, která je založena na experimentech, vyhledávání, vytváření a řešení problémových úloh, nebo didaktickou hru. Při ní se provádí herní činnost dle předem dohodnutých pravidel.

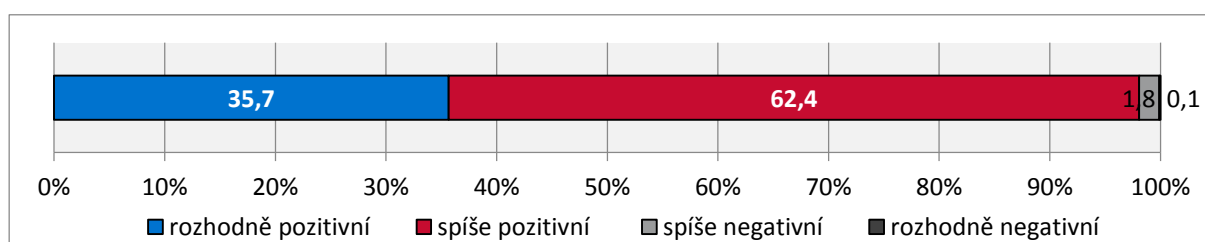
U výuky matematiky bylo také zjišťováno, zda jsou používány alternativní učebnice, případně jaké. Necelá polovina ředitelů (46,9 %) uvedla, že využívá alternativní učebnice.

Graf č. 12 Alternativní učebnice ve výuce matematiky (v %)

V 60,6 % škol pracují s učebními materiály z projektu Tvořivá škola, učebnici prof. Milana Hejného využívají v 41,4 % škol. Jen zlomek škol využívá učebnice prof. Františka Kuřiny (2,9 %) a podle učebnic prof. Jana Kopky se také vyučuje minimálně (pouze v 0,7 % případů). Některé školy (17,5 %) však uvedly, že využívají jiné alternativní učebnice. Nejčastěji pocházejí z nakladatelství Alter, Nová škola, SPN, Prodos nebo Fraus.

Graf č. 13 Zkušenosti s alternativními metodami a učebnicemi v matematice (v %)

Zkušenosti s uvedenými metodami výuky a učebnicemi matematiky byly veskrze pozitivní. Téměř všichni ředitelé uvedli, že jsou jejich zkušenosti rozhodně (35,7 %) nebo spíše pozitivní (62,4 %) a pouze 1,9 % jich dané metody či učebnice hodnotilo negativně. Ředitelé viděli přínos v alternativních učebnicích a metodách v rozvíjení logického a matematického myšlení a představivosti žáků, výuka byla díky nim zábavnější a zajímavější, pomáhaly rozvíjet tvořivou činnost, také díky názornosti. Žáci byli díky těmto metodám a učebnicím více motivováni a byl

⁴ Dostupné z: <http://www.h-mat.cz/principy> [cit. 1-12-2014]

u nich vyzorován aktivnější přístup k učení. Pozitivně bylo hodnoceno i propojení matematiky a praxe.

Negativně byly výše zmíněné alternativní metody a učebnice hodnoceny v případech, kdy se ukázalo, že jsou pro některé žáky náročné nebo nevyhovující a daly se využít pouze pro žáky nadané a dle názoru ředitelů bylo v alternativních učebnicích oproti klasickým málo příkladů k procvičení.

1.5 Závěr

Provedené inspekční elektronické zjišťování potvrdilo, že dominantní postavení v rámci českého základního školství mají stále klasické metody, postupy a nástroje a že alternativní metody jsou využívány skutečně jako doplněk k běžnému a tradičnímu portfoliu. Je však třeba konstatovat, že ty školy, které vyučují např. psaní alternativním písmem nebo které užívají alternativní metody výuky čtení nebo matematiky, jsou s těmito nástroji spokojeny, považují je za adekvátní a vhodné a mají s nimi zpravidla pozitivní zkušenosti.